

СИЛЕНКО Н. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового регулювання
економіки
(Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця)

УДК 349.22 (477)-054.7

АНАЛІЗ СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено сучасні аспекти світової міграції робочої сили. Визначено соціально-економічні та правові причини міжнародної трудової міграції, а також досліджено наслідки для всіх учасників міграційних процесів, зокрема для України. Запропоновано конкретні заходи вдосконалення державної міграційної політики.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, міграційна ситуація, наслідки міграції, міграційна політика.

В статье исследованы современные аспекты мировой миграции рабочей силы. Определены социально-экономические и правовые причины международной трудовой миграции, а также исследованы последствия для всех участников миграционных процессов, в частности для Украины. Предложены конкретные меры усовершенствования государственной миграционной политики.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, миграционная ситуация, последствия миграции, миграционная политика.

The modern aspects of the global migration of the labor force. The socio-economic and legal causes of international labor migration are determined and the consequences for all participants of the migration processes, in particular for Ukraine are investigated. Specific measures to improve the state migration policy are proposed.

Key words: international labor migration, migration situation, consequences of migration, migration policy.

Вступ. Міжнародна міграція є глобальним явищем, її складність, обсяг і вплив постійно зростають. Важливим є питання міжнародної трудової міграції на сучасному етапі. Складність цього явища, велика кількість причин виникнення, неоднозначність наслідків міжнародних трудових міграцій знаходять своє відображення в ефективній міграційній політиці, яка має свої особливості в кожній країні. Міграційна політика впливає на кількісні і якісні параметри міграційних потоків, їх напрямок і співвідношення легальної та нелегальної міграції.

Особливість міграційної ситуації та міграційної політики в нашій країні полягає у тому, що Україна виступає одночасно країною походження, призначення і переміщення мігрантів. Це спричиняє, з одного боку, численні проблеми, а з іншого – відкриває нові можливості, пов'язані з міграцією. Актуальність полягає в тому, що дослідження сутності міграції та сучасного стану її процесів у світі, виявлення факторів, розкриття наявних загроз, прогнозування можливостей і негативних наслідків міжнародної міграції для трудових

мігрантів і українського суспільства є необхідною умовою формування ефективної міграційної політики України.

Проблематику міграції та міграційної політики висвітлювали у наукових працях такі вчені, як О.А. Малиновська, В.М. Андрійів, В.С. Венедіктов, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко та інші. Наукові праці, зокрема цих вчених становлять теоретичну і методологічну основу дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є здійснення аналізу міграційної ситуації та прогнозування наслідків міжнародної трудової міграції як умови вдосконалення міграційної політики України. Для досягнення поставленої мети було проаналізоване міжнародне та національне законодавство.

Результати дослідження. У доповіді Генерального Секретаря ООН «Міжнародна міграція і розвиток» зазначається, що сьогодні більше, ніж коли-небудь раніше, люди живуть за межами своєї країни походження. Загальносвітова кількість міжнародних мігрантів, за оцінками ООН, збільшилася з 155 млн осіб у 1990 р. до 244 млн осіб у 2016 р., або 3,3% населення землі (у порівнянні з 2,9% в 1990 р.). Ця цифра включає майже 20 мільйонів біженців [1].

Найбільш потужними стабільними центрами притягання населення з бідніших країн світу є такі країни імміграції, як Австралія, Канада, Нова Зеландія, Сполучені Штати Америки, розвинуті європейські країни [2].

Термін «міграція» означає процес переселення, тобто просторового пересування, переміщення населення. Трудова міграція є основним видом світової міграції ХХІ ст. О.А. Малиновська визначила: «Являючи собою процес територіального міждержавного переміщення (мобільності) працівників, міжнародна трудова міграція є доволі складним і неоднозначним явищем, про що засвідчують офіційні міжнародні документи» [3].

Міжнародна нормативна база з міжнародної трудової міграції охоплює документи ООН, МОП, РЄ щодо загальних прав людей-мігрантів та спеціальних прав трудящих-мігрантів, захисту біженців, боротьби з незаконним увезенням мігрантів і торгівлею людьми. Основними серед таких документів є: Конвенція про працівників-мігрантів № 97 (МОП, 1949 р.); Конвенція про статус біженців (ООН, 1951 р.); Протокол щодо статусу біженців (ООН, 1966 р.); Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (ООН, 1990 р.); Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення № 143 (МОП, 1990 р.); Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів (Рада Європи, 1977 р.) та інші.

Міжнародні стандарти спрямовані на усунення докорінних причин міграції та максимального збільшення вигоди від міжнародної міграції як для трудових мігрантів, так і країн, включених у міграційні процеси. Зі змісту спеціальних конвенцій та протоколів міжнародних організацій та інших документів за темою випливає, що процеси міжнародних трудових міграцій часто пов'язані з незаконною і злочинною діяльністю, яка завдає велику шкоду не лише мігрантам, а й державам. Найбільш великими проблемами міграційного руху трудящих-мігрантів у світі є: поширення незаконної міграції; недотримання правил і законів щодо в'їзду на територію країни; незаконне використання праці мігрантів-працівників; поширення діяльності стосовно незаконного ввезення мігрантів; погане ставлення до працівників, мігрантів; торгівля людьми, трудове рабство; загроза для життя або безпеки трудящих-мігрантів; неналежний захист прав працівників-мігрантів; перешкоджання єднанню сімей працівників, які проживають на його території на законних підставах, та інше.

Загальносвітові тенденції трудових міграцій суттєво позначаються на процесах міграції окремих країн і регіонів. Зі здобуттям незалежності до міжнародної міграції долучилося населення України. Обсяги трудових мігрантів з нашої країни постійно зростають. Проте перевірених даних щодо чисельності трудових мігрантів з України немає. Розходження в експертних оцінках дуже відмінні й становлять від 1,5 до 7 млн осіб.

Трудова міграція часто є головним предметом обліку в країнах призначення та походження. Водночас через розмаїття її форм, зміни мігрантами їх статусу, облік трудових

мігрантів – досить складна справа. Нині фахівці та вітчизняні вчені лише працюють над розробкою національної системи порядку збирання, розподілу, зберігання та аналізу міграційної статистики. На думку міжнародних експертів розбіжності в міграційній статистиці також спричинені змістом категорії «трудові мігранти».

За визначенням Конвенції МОП № 97 (1949 р.), «працівник-мігрант» – це особа, яка мігрує з однієї країни в іншу з наміром отримати роботу інакше, ніж власними коштами [4].

Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів (Рада Європи, 1977 р.) терміном «трудящий-мігрант» позначає «громадянина Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи» [5].

Найбільш повне визначення терміна «працівник-мігрант» подане в Міжнародній конвенції про захист прав усіх працівників-мігрантів ООН (1990), де це поняття означає «особу, яка буде займатися, займається або займалася оплачуваною діяльністю в державі, в якій він або вона не є громадянином» [6].

Основним джерелом інформації про ситуацію у сфері трудової міграції в Україні є обстеження домогосподарств Державної служби статистики України. Сьогодні, на думку багатьох вітчизняних вчених, сучасна офіційна статистика фіксує досить невеликий об'єм міграційних переміщень населення України. Ще одним джерелом інформації про трудову міграцію в Україні є соціологічні дослідження. На особливу увагу в цьому контексті заслуговують результати соціологічного моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України. За даними цього моніторингу, починаючи з 2002 р. зростала частка опитаних, у яких особисто чи у членів їх сім'ї є досвід тимчасової роботи за кордоном (10,1% у 2002 р. та 15,5% у 2015 р.) [7].

Важливі дані про міграційну ситуацію в країні містяться також в аналітичних розробках та спеціальних доповідях офіційних міжнародних інституцій. Так, згідно зі статистикою Світового банку «Міграція та грошові перекази», за кордоном перебуває 6,6 млн, або 15% населення країни [8].

Інформація з вище розглянутих та інших джерел дає певне уявлення про міграційні процеси. Разом з тим відсутність надійної й перевіреної статистичної інформації дає не лише невірне уявлення про спосіб життя значної частини українського населення, а й заважає аналізу причин трудової міграції, осмисленню міграційних ризиків, які мають стратегічне значення для Української держави.

Головною серед причин міжнародної трудової міграції українців є проблема економічного розвитку. Це, насамперед, наднизький рівень заробітної плати. Для порівняння: за даними Державної служби статистики, середня заробітна плата в Україні у вересні 2017 р. становила 7351 грн (або близько 300 дол. США), у той час як середньомісячний заробіток одного трудового мігранта становив 930 дол. США [1].

Дієвим механізмом протидії економічним і соціальним викликам у сучасних суспільствах є самозайнятість, розвиток малого і середнього бізнесу. Проте у 2016 р. Україна посіла 76-те місце у світовому рейтингу легкості ведення бізнесу, за індексом сприйняття корупції (Transparency International) посідає 135-те місце зі 176 можливих, за рейтингом Світового банку найбагатших країн за рівнем ВВП на душу населення займає ганебне 115-те місце. За даними Європейського агентства з вирішення питань надання емігрантам притулку (EASO), число українців, охочих покинути країну, у 2015 р., у порівнянні з 2014 р., збільшилося в 14 разів. Україна увійшла до першої шістки держав, звідки надходять прохання про притулок в ЄС. Крім України, до цього списку входять Сирія, Еритрея, Ірак, Сомалі й Нігер.

Зростання тенденції до міжнародної трудової міграції українців, чинять негативний вплив не тільки на демографічну ситуацію, а також на соціально-трудова та соціально-економічну сферу. За даними вибіркового обстеження населення з питань економічної активності, середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років у 2015 р. зменшилась на 4,3% і становила 19,9 млн осіб, із них 19,0 млн осіб (95,6%) були в працездатному віці. А рівень безробіття зріс із 7,4 до 9,3% за методологією МОП [1].

Сприяє виїзду працівників з України й ситуація щодо забезпечення населення житлом. В Україні на державному рівні не приділяється належної уваги розв'язанню житлової проблеми, особливо для молоді. Дані офіційної статистики свідчать, що в Україні є стійка тенденція до скорочення кількості сімей, які отримують житло. Як відомо, одне робоче місце в будівництві створює додатково 8–11 нових робочих місць у суміжних галузях економіки. Крім того, нова квартира потребує облаштування, що додатково сприяє створенню нових робочих місць.

Потужним джерелом міграційної поведінки українців є також умови, які відкриваються для наших співвітчизників з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС та взятими зобов'язаннями Сторін відповідно до ст. 18 «Мобільність працівників». Угодою, зокрема, передбачається збереження та покращення державами-членами згідно з двосторонніми договорами реальних можливостей «доступу до зайнятості для українських працівників». Відповідно до цієї статті Рада асоціації встановлює додаткові зобов'язання щодо надання українцям більш сприятливих можливостей доступу до професійного навчання у державах-членах та в ЄС [9].

Отже, трудова міграція громадян України за кордон продовжує залишатися масовим соціально значущим міграційним потоком. При цьому аналіз та оцінка трудових міграцій щодо їх впливу як на самих трудових мігрантів, на українське суспільство в цілому є доволі неоднозначними. Відомо, що трудова міграція впливає на суспільство, вона відіграє роль у демографічній ситуації, на ринку праці, у розвитку економіки та соціальної сфери тощо. Серед негативних наслідків для суспільства слід акцентувати на тому, що, з одного боку, Україна як одна з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі втрачає найбільш активну частину населення. З іншого боку, в умовах соціально-економічної кризи трудова міграція сприяє зниженню тиску на ринок праці та зменшенню напруги в суспільстві. До позитивних рис трудової міграції для самих мігрантів варто віднести можливості підвищення добробуту окремих категорій працівників та членів їх родин. Водночас робота за кордоном пов'язана з низкою ризиків та багатьох негативних наслідків для трудових мігрантів.

На відміну від попередніх кроків концептуального осмислення міграційної політики, дієвим виявилось ухвалення Урядом України Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 р. [10]. Зокрема, цим документом висувається завдання зі сприяння реінтеграції українських мігрантів, що повертаються. Стратегія покликана привернути увагу до міграційних проблем, спрямувати і згуртувати суспільство з метою їх розв'язання, забезпечити взаємозв'язок міграційної політики з іншими сферами діяльності держави, перехід від політики реагування у відповідь на внутрішні та зовнішні чинники у сфері міграції до більш активної і цілеспрямованої політики.

Висновки. Проблема нерегульованої міграції залишається актуальною, оскільки впливає на безпеку держави, її міжнародні відносини та може загостритися в умовах проведення антитерористичної операції, відсутності можливості здійснення контролю на значній ділянці східного кордону. Суттєво впливає на міграційну ситуацію в Україні така категорія громадян, як внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції. Проте, зважаючи на специфіку проблематики внутрішньо переміщених осіб, це питання потребує окремого правового врегулювання.

В умовах глобалізації та євроінтеграції, стрімкої активізації міжнародної трудової міграції населення України зростає значення регулювання міграційних процесів, надання їм організованого, безпечного та неконфліктного характеру, актуалізується завдання формування дієвої, ефективною як для трудових мігрантів, так і українського суспільства міграційної політики. Зупинення міграційних втрат лежить у площині створення сприятливих умов ведення бізнесу, державної підтримки у розв'язанні житлової проблеми, особливо для молоді, у створенні нових робочих місць та зростанні життєвого рівня населення. Важливим напрямом міграційної політики має стати політика щодо створення умов для зворотної міграції численної когорти українських трудових мігрантів. Перевіреним і надійним фактором зворотної міграції в країну походження працівників є забезпечення кращих економічних умов та гідних соціальних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Международная миграция и развитие: Глобализация и взаимозависимость : доклад Генерального Секретаря ООН : 67 сессия. Нью-Йорк: ООН, 2012. URL: <http://daccessdds-nu.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/452/15/PDF/N1245215.pdf>.
3. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Київ : НІСД, 2011. 40 с.
4. Конвенція про працівників-мігрантів / МОП : Конвенція від 01.07.1949 р. № 97. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_159.
5. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів / Конвенція Ради Європи від 24.11.1977 р. № 93. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_307.
6. Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей / Конвенция ООН 995_203 от 18.12.1990 г. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j91.
7. Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг. Київ : ІС НАНУ, 2013. 566 с.
8. Міграція в Україні: факти і цифри. Міжнародна організація з міграції (МОМ): Представництво в Україні, 2013. 15 с.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
10. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 482-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 60. Ст. 1837.

